

gospodarske, obertniške in narodne.

Izhajajo vsako sredo po celi pólí. Veljajo v tiskarnici jemane za celo leto 3 fl. 60 kr., za pol leta 1 fl. 80 kr., za četert leta 90 kr. pošiljane po pošti pa za celo leto 4 fl. 20 kr., za pol leta 2 fl. 10 kr., za četert leta 1 fl. 5 kr. nov. dn.

V Ljubljani v sredo 12. junija 1861.

Vošila o realni šoli,

ki se jih Dolenec prederzne izreči gosp. ljubljanskemu županu in slavnemu mestnemu odboru.

Hvala lepa Vam, častiti gospod župan, da je prvo početje Vaše poskerbeti pripomočkov duševnim potrebam ne le mestnim, ampak tudi deželnim. S serčnim veseljem smo brali, da je prvi Vaš nasvêt v mestnem odboru bil, višjo realko, mestu in deželi živo potrebno, na noge spraviti. Veselja nam je zaigralo serce, slišati, da ste sedanjo nižjo realko z lastnimi očmi popred ogledali in učence po vseh razredih v čisti in gladki besedi milega maternega jezika nagovarjali ter k marljivosti spodbujali. Gotovo ste se prepričali, da nam je Slovincem memo višje tudi nekoliko pomnožene in spremenjene nižje realke treba.

Ker se boste o tem, kako in kdaj bi se višja realka na noge spravila, razgovarjali ter sklepali: ali bo ali ne, se prederzujem Vam in mestnemu odboru izreči vošila, ki jih menda v nedrji nosi vsaki, ki mu je mar za blagor svoje domovine. Ne mislim, da bi Vi sami že ne spoznali živih potreb, mestnih in deželnih; s tem Vam le želim na znanje dati, da so tudi Dolenci z Vami enakih misel in želja!

Pervo moje vošilo je: Ne zametajte pa tudi ne odlagajte dalje osnove višje realke. O tem Vas je menda, kakor slišimo, velika večina enake misli in želje; torej mi ni treba o njeni potrebi kaj več govoriti.

Drugo moje vošilo pa je: Varujte se kupiti drago mačko v žepu, to je, dobro prevdarite kakošne realke je mestu in deželi potreba. Da je le višja realka, to edino še ne zadostuje vsem našim potrebam; vsaka realka nam ni v prid; more nam še zelo nepotrebna biti in na vse strani napotje delati. Spravite nam toraj tako realko na noge, da bo vsem važnišim potrebam pomagano, in gotovo Vam tudi dežela po svojih poslancih v deželnem zboru pomoči odrekla ne bode, ako jo nagovorite, stroške z Vami deliti.

Ktere pa so mestne in deželne potrebe v tem oziru?

1. Realke potrebujejo: 1) naši kupci, 2) višji in 3) nižji obertniki, 4) rokodelci, 5) kmetovavci in 6) vsi tisti, ki se hočejo višje tehnike, ali višjega kmetijstva ali gojzdnarstva učiti ali v vojaško višjo učilnico stopiti.

2. Realka naj pa ne bode v prid le tistim, ki jo obiskujejo, temuč po njih naj se množé in širijo realne vede po celi deželi; le po tej poti se dá povzdigniti sploh kupčijstvo, obertnijstvo, rokodelstvo in kmetijstvo; le po tej poti se dá pospešiti tudi splošna omika in izobraženje celega našega naroda.

3. Realno šolo uravnajte za lastno mesto in lastno deželo, ne za ptujce; torej ne mislite na to, kako bi nekterim uradnikom ustregli, ki so danes tu, danes tu, da bi namreč njih sinovi mogli realko obiskovati; tudi na to ne merite, da bi učencov iz ptujih dežel, bodi si laških, bodi si nemških dobivali. Za svoje dnarce sebi, svojim potrebam realko osnujte. Se bo osnova še kateri drugi deželi prilegla, nam bode gotovo svoje sinove v realko pošiljala in z veseljem jih hočemo sprejeti in kakor z lastnimi učenci ravnati.

šiljala in z veseljem jih hočemo sprejeti in kakor z lastnimi učenci ravnati.

Da tem potrebam zadostuje naša realka, mora tako ravnana biti, da se bo v nji učilo:

- vse, kar je treba znati, da kdo prestopi iz realke v tehniko, gojzdnarstvene ali kmetijske višje učilnice; toraj naj so realke take, kakoršne je vlada osnovala, ki tudi plačuje učnike;
- vse, kar je narodu sploh treba, da se more omikati in omikati;
- vse, kar je neobhodno treba vediti kupčijstvu, obertnijstvu, rokodelstvu in kmetijstvu;
- vse, kar našim učencem utegne biti v velik prid, zlasti ptuja jezika: nemški, laški.

Kakoršna je vladna osnova, naj se obderži; kar pa mestne in deželne potrebe zahtevajo, naj so pridevki ali pristavki k realki naši. Med tem, da se tisti, ki se hočejo pripraviti za višje učilnice, pečajo z dotičnimi rečmi, se kaj lahko uči kupec kupčijskih, obertnik obertniških, rokodelce rokodelskih, kmet kmetijskih véd, vsak za svoj stan.

Po tem takem naj se na realki učé:

- vsi skupaj, kar je vsem treba vediti,
- tisti, ki se za višje učilnice pripravljajo, posebej tistih vednost, katerih je njim treba,
- kupčijski svojih vednost posebej,
- obertniki in rokodelci posebej svojih reči,
- kmetovavci svojih posebej.
- Verh tega pa je še treba nedeljskih in prazniških in morebiti tudi večernih šol za tiste obertnike in rokodelce, ki vsakdanje obiskovati ne morejo.

Ni torej treba, da bi se vsi realk učenci vseh vednost učili, potrebnih in nepotrebnih; tudi ne, da vsak po 33 ur na teden v nji čepí; ako pa kdo tudi še več hoče se učiti, bodi mu tudi mogoče.

Da bo pri taki osnovi treba več učiteljev, kakor če le po vladni osnovi ustanovite realko, se vé da jih bote mogle mesto in dežela plačevati; — al bolje se nam zdi, velikim stroškom še kaj pridati, da se vsem potrebam v okom pride, kakor pa velike stroške imeti in — le peščici ustreči.

Potrebam našim pa še ni pomagano s tem, da vemo, kaj naj se uči v realki naši; treba je tudi vse tako učiti, da bodo nevedni podučeni, in le-sem spada jezik, v katerem naj se uči. — Našo deželo Slovenci obdelujejo, na devet Slovincov se komaj en Nемец šteje. „Aha! — bodo nasprotniki naši mislili — blizo je sklep, da naj po večini se manjšina ravná.“ Al — tem odgovorimo naravnost — Slovincem še nikdar ni ravnal ravnopravnosti naroda nasproti, in tudi tu ne bo; v obeh jezikih naj se uči na realki vaši, ker so oboji prebivavci na Kranjskem, tako da se bodo Slovenci nemškega, in Nemci slovenskega jezika popolnoma naučili; obojega jezika je Kranjcom ali potreba ali jim je saj zelo koristno, obojega znati. — „Kolikor jezikov znaš, toliko človekov veljaš“, je star pregovor, ki ga nam Nemci tako radi stavijo prek oči, ter nam priporočajo, v pomislek

vzeti ga; al sami ti „kulturträger-i“ ne marajo za-nj in si ga nepotrebne mislijo. Zato so pa tudi Nemci, ki jim kranjski kruh dobro diši in se slovenskega jezika naučé, redki kot bele vrane.

Da se pa nastopi pot enakopravnosti, je neobhodno potrebno, da nam visoka vlada ne daje učnikov, ki bi nemškega jezika ne znali, pa ravno tako tudi ne učiteljev, ki slovenskega ne umejo popolnoma. Pogostoma je treba, ako slovenska mladost tudi nemško zná, ji nauk pojasniti tudi v domači besedi, kakor tudi nemški, da se ji to, kar se v slovenskem uči, tudi po nemški pové.

Te pravične terjatve vam celi svet ne more zameriti ali za prenapeto spoznati. In nje se moréte, Gospodje! koj zdaj krepko poprijeti, zakaj pozneje Vas ne bo nikdo prašal, ktere in kakošne učitelje hočete imeti. Varujte se velike nepristojnosti, ki bi izhajala za realko, ako se ta terjatev zdaj v nemar pustí! Ta potreba se bo še bolj prikazala, kadar se začetne šole bolj postavijo na narodno podlago, kar se mora zgoditi, ako hočemo verjeti, da vlada v resnici misli, vse ljudstva svoje do višje omike povzdigniti.

Sicer vemo, da gg. kupčevavci zdaj še ne potrebujejo kupčijske šole pri realki, ker imajo svoje učence v gosp. Marovi učilnici, in da jih tudi ne more še volja biti, gosp. Mara zapustiti, že iz hvaležnosti ne, ker jim že toliko let mladino odreja in uči.

Al vemo tudi, da, ako v prihodnost pogledamo, in bi utegnili Marova učilnica kakor si bodi jenjati, bi kupci kaj pogreševali kupčijske učilnice in čez noč druge na noge spraviti ne bodo mogli; še celó realki jo nasloniti bi jim še le po dolgem prizadevanji utegnili po sreči iti. Vse drugače pa bo, ako si mesto in dežela koj pri uravnavi realke svoje pravice privarjete, kupčijski oddelek realki prisloniti. Že pri hiši, ki bi se kdaj zidala, ali pri kupljeni, ki se bo prenavljala za realko, je treba na to ozir imeti. Mesto in dežela ste dolžne, kupčijskemu stanu pravico prihraniti, ker tergovstvo je najpoglavitnejših stebrov eden, kateri deželo in cesarstvo podpira.

Letina na Krajskem.

Iz dopisov gospodov predsednikov kmetijskih podružnic, ki jih je dosihmal prejela ljubljanska kmetijska družba, se razvidi, da čeravno ne kaže letina posebno dobro, vendar ne bo tako slaba, kakor smo se je izpervega spomladi bali, ko sta sneg in slana poljskim in vertnim sadovom žugala pogin.

Na višjem Gorenškem obetajo pšenica in detelja dobro, druge žita in senožeti srednjo letino; od krompirja in sočivja se ne more še nič reči; — v okolici radoljski kaže ozimina dobro, tako tudi krompir in drugi kopavni sadeži, jare žita, senožeti in deteljsa pa srednje; bruske so lani sila veliko obrodile, zato počivajo letos, jabelk pa bo že nekaj; — v okolici krajnski obetajo pšenica, rež, ječmen in oves prav dobro letino, tako tudi deteljsa in senožeti; pod gorami kakor v okolici pred dvorski ni slana nič škodovala; sadja in tudi orehov bo dosti; — v okolici teržiški se sponašajo žita, senožeti in sadne drevesa dobro, le rež je sila redka, sená bo obilo, jablane in češplje so posebno lepo evetele.

Na Notrajnskem je v okolici planinski večidel dosti dobre letine pričakovati; — v okolici postojnski je zimska pšenica redka, rež lepa; oves in ječmen je letošnji pomladanski mraz zadrževal; zato so tudi krompir pozno sadili; senožeti se bojo pri gorkem vremenu opomogle; sadja pa ne bo skor nič; — v okolici ložki v kljub poznega zmerzovanja so ozimine lepe; jare žita si zdaj v gorkejem vremenu dobro pomagajo; trava na senožetih v rovtah je zaostala, ker je sneg do 12. maja ležal; senožeti in de-

teljsa na ravnem so lepe; krompir počasi riže iz zemlje; — v okolici bistriški ozimina in jare žita večidel dobro obetajo; senožetim zlasti goratim manjka dežja; sadje je lepo cvelo, al cvetje je zlo odpadlo; terto je mraz zlo vzel zlasti po ravnem, tako, da je le malo zeleni; vina bo tedaj malo; — v okolici kerški ozimina večidel še dosti dobro obeta; rež in ječmen sta zavolj mraza zlo redka, pa zavoljo lepega vremena ob cvetji bota dobro obrodila, le slame bo malo; jarim žitom je mraz bolj škodoval; proso (3. dan junija) še le sejejo; koruza je začela kaliti; krompir in sočivje dobro kažeta; sená in detelje bo dosti; terti je mraz zlo škodoval zlasti na ravnem; sadja, razun češnj in češpelj sém ter tjè, ne bo skor nič; — v okolici boštajnski je pšenica lepa, rež slaba; jare žita srednje, krompir in sočivje srednja, senožeti slabe; vina bo srednjo mero, sadja celó malo; — v okolici novomeški so vse zimske žita lepe, le da so zavoljo dolzega merzlega vremena v rasti nekoliko zaostale; jari ječmen in oves sta še (30. maja) majhna; prosó še ni povsod iz zemlje pribodlo; krompir, koruza in fižol začenjajo kaliti; fižol je reven, zelne sadike so lepe; senožeti obetajo obilo sená; navadno deteljo je sém ter tjè mraz zaterl; laška (rudeča) detelja (incarnat) je majhna, nemška detelja (meteljka) pa lepa; na ravnem je slana terto skor povsod pokončala, v goricah pa lepo kaže, vendar bo ena prej, druga pozneje cvetela; zadnjega sadja bo celó malo, malo bo tudi češpelj, orehov nič, jabelk obilo; — o okolici trebniški vsa ozimina le srednji pridelek obeta razun pšenice, ki je lepa; tudi jare žita, senožeti in deteljsa niso posebno lepe; sadja in vina, če ne bo prihodnje vreme terti pomagalo, bo celó malo; — v okolici ribniški so zimske žita lepe, jare srednje, ravno tako krompir, turšica, sočivje, senožeti, deteljsa in sadje.

Gospodarske skušnje.

(Klorovo apno zoper bolhe na vertnih in poljskih sadežih). Po dolgih skušnjah se je vendar le enkrat zoper to sovražnico znašlo sredstvo, ki je prav dober kup, se dá lahko rabiti in je pri vsem tem tudi res dobro. Ta pripomoček, škodljivo bolho pokončati, je, kakor „listi iz Frauendorfa“ št. 14 pripovedujejo, klorovo apno (Chlorkalk), ki se v apoteki ali štacuni za malo dnarja kupi. Rastopí se to apno v vodi in zvečer ali pa zjutraj poškropi s kakim zidarskim čopičem ali z metlico po sadikah, ki so se jih bolhe lotile. Klorovo apno ne pomori samo bolh, ampak tudi druge merčese od sadik odganja.

Skušnje zastran tega naj bi se v „Novicah“ naznanile.

(Klorovo apno zoper muhe in gosence). Od tega se bere v „listih iz Frauendorfa“ to-le: Klorovo apno je v živinskih kugah neizrečeno dober pripomoček, posebno pa pri živini, ki je na parkljih bolna. Manj znano pa je, da ga žival zavoljo njegovega neprijetnega duha sovraži. Muhe vseh sort, posebno pa obad, se popolnoma v eni noči iz hleva preženó, kjer se klor na kakošno desko namazan v hlevu nekako kviško obesi, in eno okno nekoliko odperto pustí. Smrad vse muhe iz hleva prežene skoz okno, katero se mora pa zjutraj zapreti. Živini pa ne škoduje ničesa, ampak tem bolj ji hasne, ker slabi zrak preganja in ga zboljšuje. Se vé da se mora to sredstvo večkrat, saj enkrat v tednu ponavljati, kar se prav lahko brez velicnih stroškov ali posebnih priprav storiti dá. — V sobo ali kak drug hišni hram, kjer se klor hraui, miši in podgane ne zahajajo, in nikjer se ne vselijo, kjer le količkaj klorovega smradú ovohajo. V neki norinberški gostivnici so z njim merčese pregnati poskusili, in skušnja se je res prav dobro obnesla; podgane iz vseh kotov in dvorišča pregnane in miši so vse poslopja in shrambe popustile naenkrat, kakor da bi jim bil podkuril. — Ravno tako dobro je klorovo apno tudi za rastline, da jih merčesi ne napadajo. Zelnika se ne bo